

İNSAN ÇEVRE İLİŞKİLERİNDE KENT PLANLAMA:YAŞAM YÖRÜNGESİ YAKLAŞIMI

Şinasi Aydemir, Prof.Dr.

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Mimarlık Bölümü.61080 Trabzon

In planning practice, in Turkey, much attention has not been paid to man-environment relations in the sense that a man's needs in life cycle. Time-space, life paths in life cycle approach has attracted attention as a planning approach, especially by Swedish academics and practitioners. Man's behaviour in different types of environments, and the qualities of that environment affects man's life cycle or these determine man's behaviour and his settings in the environment. The life cycle approach will yield much better planned environments in order to foster man-environment relations in a planned society.

Bilindiği gibi 3194 sayılı İmar Yasası öncesi, imar planları büyük çoğunlukla belediyeler adına İller Bankası ya da banka aracılığı ile başkalarına yaptırılmakta ve merkezde onaylanmakta idi. 1985 ten sonra plan yapma ve onaylama yerinden yapılabilmektedir. Eğer, iyi kullanılır ise, bu olanak planlamaya katılımı ve insan-çevre ilişkisini planlamada temel veri olarak alıp hareket etmeyi sağlayabilir.

Planlama ve uygulama pratiğimizde çoğunlukla insanın çevresi ile ilişkisi gözardı edilmiştir. Ya ulaşım ağırlıklı bir plan strüktürü ortaya çıkartılmakta, ya da yapı adaları arasına sıkıştırılmış sosyal altyapı elemanları ile insanın çevresi ile ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

Kent toplumu karmaşık bir yapıya sahiptir. Yaşlısı-genci, iş sahibi işsizi, kadını-erkeği ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu insanların gündelik yaşam yörüngeleri bu nedenle farklılıklar göstermektedir

Ayrıca, bu insanların gün boyu zamanı ve mekanı kullanım biçimleri de farklıdır.

Ohalde, insanların çevrelerinde ve yaşadıkları kent içinde nasıl bir ilişkiye yöneltebiliriz, ya da bunların ilişkileri planlama için nasıl değerlendirilebilir?. Bu açıdan bakılarak konut, konut çevresi, semt ve kent bütününde ilişkiler nasıl kurulursa insan çevre ilişkileri daha güçlendirilebilir. İnsanı, çevreyi ve kenti daha yakından tanıyarak bu soruya yanıt verilebilir.

İnsanı sayısal bir planlama ögesi olarak görmek sorunun yanıtı değildir. Onun nasıl davrandığı, gününü nasıl değerlendirdiği, nasıl değerlendirdiği, nasıl ve nerede çalıştığı, ne kazandığı ve kazancının ne kadarını günlük geçin gereksinmesi dışında kullanıp kullanmadığını bilmek gerekir(2). Ayrıca, onun nasıl bir konut çevresinde barındığı, nasıl bir iş çevresinde çalıştığı ve genel olarak nasıl bir kentsel çevrenin üyesi olduğunun da bilinmesi, gözlenmesi gerekir. Öyle ise; birey, çevre kent nedir, birbirleriyle nasıl bir etkileşim içindedirler?.

Birey, doğumdan ölüme yaşam yörüngesi içinde farklı rolleri, farklı istemleri olan, bunlara farklı yollardan erişmeyi hedefleyen, davranış zenginliğine sahip ve bütün bunları, büyüklüğü değişse de, toplum içinde gerçekleştiren bir varlıktır. Yaşamının her aynı yaşam çevresini kullanabileceği gibi farklı çevrelerde de bulunabilir. Yaşamdan beklentilerinin hemen her zaman bir mekansal boyutu da vardır, konut, konut çevresi, iş, eğlence, ulaşım vb.

Çevre, insanın yaşam yörüngesi boyunca içinde yer aldığı, özel, kamusal, toplumsal içerikli (sosyal fiziksel) mekanlar bütünüdür. Günlük yaşamın ve yaşam yörüngesinin çeşitli anlarında bu mekanları kullanımı, onlardan yararlanması da farklı duyarlılıkta ve şiddetle olabilmektedir insanlar için. Sosyal çevre ile fiziksel çevrenin birbirlerini tamamlamaları oranında, insanın çevresi ile ilişkisi de daha iyi kurulmuş olacaktır. Fiziksel çevredeki sosyal çevreyi de etkileyeceğinden, insanın bu değişime tepkisi de farklı olmaktadır/ olacaktır.

Kent ve planlama: pek çok tanımına karşın kent, kınısal yaşamdan farklı olarak, bir araya gelinen toplulukların birbikte yaşadığı yerlerdir. Kentlerin bireylerdir, topluluklardan oluşan hen sosyal hemde fiziksel bölümlenmeleri vardır ki, bunlar fiziksel çevreyi oluştururlar. Ayrıca, kent bir üretim alanıdır ve ekonomik bir süreçler ortamıdır. Ekonomisinin çeşitliliği ve gücü, onun sosyal ve

fiziksel ortamında biçimlendirmekte, buna bağılı olarak kent geli şebildiği gibi çöküntüye de uğrayabilmektedir(6).

Yukarıdaki çerçeve içinde insan-çevre-kent ilişkilerinde bir ör-ğütlenmenin ve belirli bir düzenin olması, kentsel yaşamın yönlendirilmesi için gereklidir. Geçmişte, bugünkü kadar kurallara bağlanmamış olmasına karşın kentler belirli bir düzen içinde gelişmişler, büyümüşlerdir. Bugün dünden farklı olarak, kentsel yaşam hem kolay hemde karmaşık; hemde teknoloji ağırlıklıdır. Karmaşadan rahatsızlıklardan kaçınmak için planlamaya, örgütlenmeye ve işbölümüne giderek artan bir oranda gereksinme vardır.

İnsan, en yakın çevresinden kentin tümüne kadar onu kullanırken farklı davranışlar sergileyebilir; onu değiştirebilir, ya da onu kendine uydurabilir. Bu ise insan çevre ilişkisini ortaya çıkarmaktadır(1,3). İnsan-çevre ilişkilerinin kalıbını iyi kavramak, bu ilişkilerin beklenen yönde olmasını sağlamak ve bunu kentsel mekana yayabilmek için de kentsel düzene, planlamaya gereksinme vardır. Ohalde bu açıdan bakıldığında planlama nasıl olmalıdır?.

YAŞAM YÖRÜNGESİ YAKLAŞIMI.

İnsanın günlük, haftalık, aylık, yıllık, ömür boyu dönemler içinde bu dönemlerin gerektirdiği eylemlerin hangi mekanlarda(açık, kapalı, özel, toplumsal, kamusal) ve ne süreler için yer aldığını inceleyen bir yaklaşımdır yaşam yörüngesi yaklaşımı. Bu yaklaşımdan hareketle kentsel donatıların(her ölçekte sosyal altyapı) yer seçimi kararları ve ilkeleri getirilmektedir. Eylem yoğun yerlerde ve zamana bağılı olarak donatı yerleştirilmesi öngörülmektedir. Ayrıca, çalışma saatlerine bağılı olarakta eylem yerleştirilmesine ve bu donatıların bu saatlerde kullanıma açık tutulmasına önem verilmektedir(5,7 8)(Şekil 1).

Bireyin mekanda hareketi güzergah, değişik zamanlı hareketine eylem programı, mekan-zaman konusunda bağlantılı durumlara istasyon, bireyin konumunun devamlı değişmesi onun çevresi olarak belirlenmektedir. Bu tür yaklaşımın pratik sonuçları; planlamada birey ve grup eylemleri için, onun kullanım zamanına da bağılı olarak mekanda en uygun yer seçimini yapmayı sağlamaktır. Subjektif, uygulanması bu nedenle güç yer seçimleri yaklaşımı yerine, gerçekçi, kullanıma yoğunluğu fazla olacak donatı yerleri belirlenebilecektir.

İnsanın çevresi ilişkisi bu yolla belirlendikten, gerekirse ölçümlendikten sonra, bu ilişkilerin mekana yansıtılması yoluyla planlamaya geçilmesi bir planlama yaklaşımı olarak değerlendirilmekte-

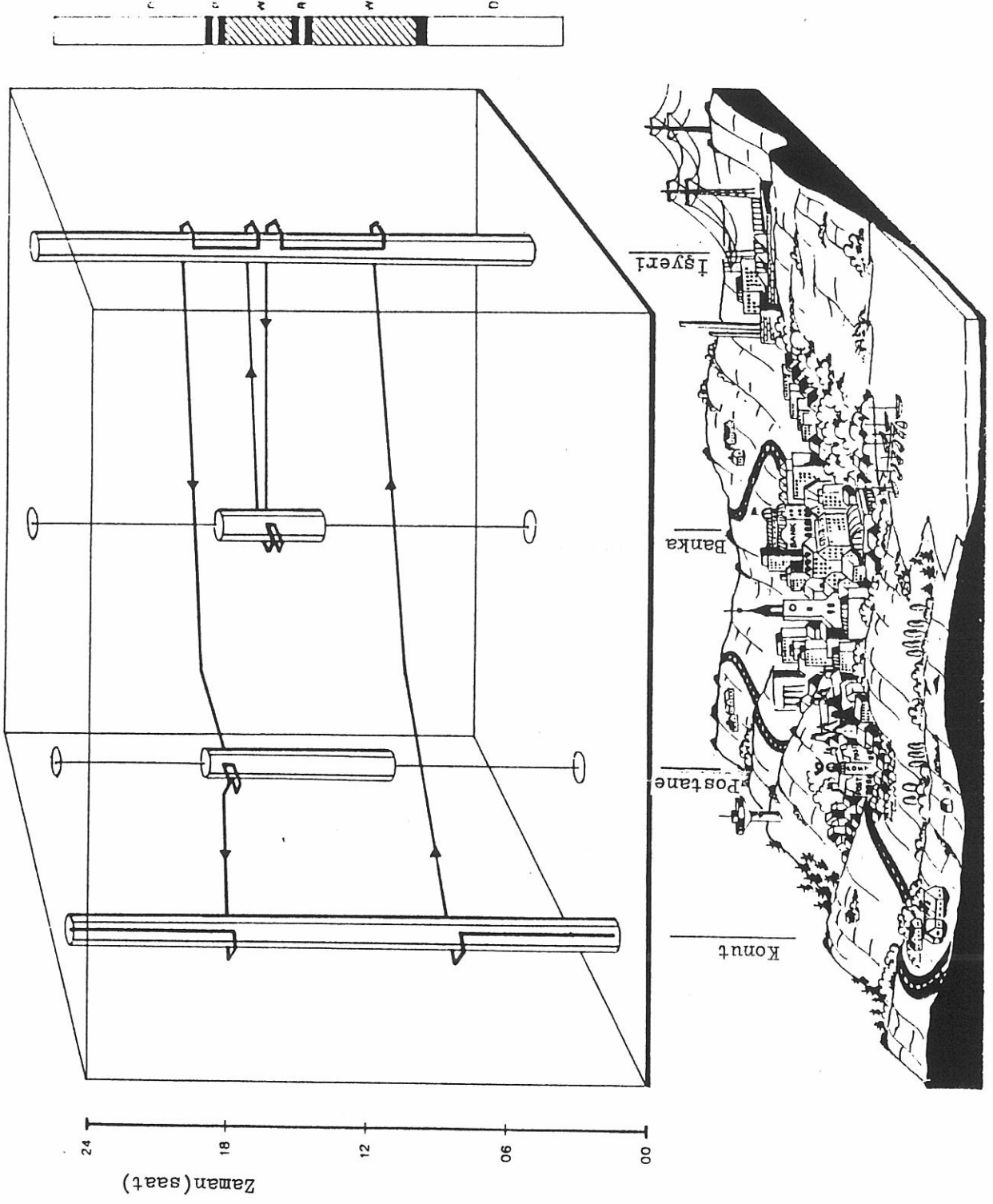
dir(4,5).

Yukarıda istasyonlar olarak belirtilen eylem kesişme alanlarında ve kişisel mekanlarla toplumsal mekanlarda ayrıca insan-çevre ilişkileri üzerinde daha yöresel ölçekte durulması, ilişkilerin kalitesini yüceltici olacaktır. Başka bir deyişle, bireyin yakın çevresi, bireyin oradan maksimum yarar sağlayacağı şekilde düzenlenmelidir ki birey orada bulunmaktan haz duyabilsin.

İnsanların hergün kullandıkları, içinde buldukları çevre ile ilişkileri, insan ve çevre aracılığı ile geliştirilen bir kültürel ortam göreve yüklenerek insanların davranışlarının iyileşmesine de neden olacaktır. Bu alanda erişilecek, arzulanan gelişme, bu nedenle çevre tasarımına, çevre korumasına ve insan -çevre etkileşmesine bağlı olacaktır.

Kaynaklar:

1. Altman. I (1979), Some Perspectives on the Study of Man-Environment Phenomena, EDRA 4., Vol2, Hutchinson and Roos.
2. Aydemir. S (1990), Recreation Pattern and the Needs of a Turkish City: Trabzon as a case, IAPS 11. International Conference, MTU, 1990, Ankara (için gönderilen bildiri).
3. Aydemir. Ş (1980), Kentsel Ekoloji: Kentlerin İç Yapısını Açıklayan Süreçler, Mimarlık Bülteni, KTÜ. Trabzon.
4. Carlstein. T, Parkes. D, Thrift. N (1978), Human Activity and Time Geogrephy, Edward Arnold.
5. Hagestrand. T (1969), What About Peopli in Regional Science, Papers of the RSA, 24. (dir).
6. Jacobs. J (1970), The Economy of Cities, London.
7. Leenrtorp. B (1976), Paths in Space-Time Environments, The Royal University of Lund.
8. Öberg. S (1976) , Methods of Describing Physical Access to Supply Points, The Royal University of Lund.

Şekil I. Yaşam yörüngesi yaklaşımında insan-çevre ilişkilerinde mekan-zaman kullanım yoğunluğu